

اولین سکه‌های تراز شیعی در حکومت باوندیان طبرستان

مهدی طاهری^۱

چکیده

در رویکردهای جدید مطالعات تاریخی از سکه به عنوان منبعی جهت تفسیر از گذشته استفاده می‌شود. به گونه‌ای که می‌توان یک ارزیابی تاریخی یا فرضیه را با آن شکل یا تغییر داد. در این میان باوندیان یا چنان که در برخی منابع آمده، آل باوند، از کهن‌ترین و مهم‌ترین سلسله‌های حاکم بر طبرستان به شمار می‌روند که بیش از ۷ قرن از مقر اصلی و کهن خود، شهریار کوه، با قلمروی که از جنوب گاه تا دامغان و ری؛ و از غرب تا گیلان امتداد داشت فرمان راندند. سابقه حکومت باوندیان به عصر ساسانیان می‌رسد که طبرستان از ولایات مهم آن به شمار می‌رفت (سجادی، ۱۳۹۳، ص ۶۸). این سلسله مدت ۷۰۷ سال، یعنی از سال ۴۵ق. (۶۵۶م.) تا ۷۵۰ق. (۱۳۴۹م.) در طبرستان فرمانروائی کردند و فرمانروایانش که عنوان اسپهبد داشتند به ملک الجبال ملقب بودند و باینکه جلگه‌های طبرستان را از دست داده بودند تا مدت‌های مدید کوهستان‌های آن سرزمین در دست ایشان بود (مرعشی، ۱۳۴۵، ص ۲۱). آل باوند طی ۷ قرن حکومت به ۳ شاخه کیوسیه، اسپهبدیه و کین‌خواریه تقسیم شدند، مرکز قلمرو آل باوند منطقه شهریار کوه، واقع در کوهستان‌های جنوب طبرستان و مهم‌ترین شهر آن یعنی پریم (فریم) بود (سجادی، ۱۳۹۳، ص ۶۹).

این مقاله به معرفی یکی از سکه‌های منحصر به فرد این سلسله، به عنوان اولین سکه ضرب شده با تراز شیعی در ایران

می‌پردازد.

کلیدواژه‌های موضوعی: باوندیان، طبرستان، سکه شیعی

^۱ کارشناس موزه‌داری، کارشناس سکه و کارشناس مسئول موزه مجازی؛ taherymahdy@gmail.com

معرفی اولین سکه با تراز شیعی

تصویر ۱: سکه درهم نقره رستم بن شروین باوندی با شعار علی ولی الله موجود در گنجینه سکه موزه آستان قدس رضوی

به شماره ثبت ۱۳۹۴.۱۳.۱۱۶۷

دوره تاریخی: ۴۵ق. تا ۷۵۰ق

سلسله: آل باوند

محدوده جغرافیایی: طبرستان

فرمانروا: رستم

بهاء اسمی: درهم

جنس: نقره

وزن برحسب گرم: ۳.۶۸

شرح روی کتیبه: لا اله الا الله، المطیع لله، رکن الدوله، بسم الله ضرب بامر رستم ...

شرح کتیبه پشت سکه: لله، محمد رسول الله، علی ولی الله، محمد رسول الله ارسله بالهدی و امین الحق ... (سوره توبه،

آیه ۳۳)

به استناد برخی سکه‌های ضرب شده در پریم در سال‌های ۳۵۳ تا ۳۶۹ق. رستم بر آن قلمرو فرمان می‌رانده است

برخی استناد کرده‌اند که این رستم برادر شهریار است که به کمک آل بویه، شهریار را بیرون راند و خود به حکومت نشست.

البته درستی این نظر، محل تردید است. چه ممکن است این سکه‌ها از آن رستم پسر همین شهریار بوده که در عهد قابوس قائم‌مقام پدر در کوهستان پریم و شهریار کوه بود (سجادی، ۱۳۹۳، ص ۸۴).

نمونه مشابهی از سکه مورد اشاره، در مقاله "برگی از سکه‌شناسی (روند تشیع در ایران)" با مشخصات زیر معرفی شده که با مشخصات ذیل در تماشاگاه پول موزه بنیاد نگهداری می‌شود: (شماره: ۵، سکه نقره با تاریخ ضرب ۳۵۳ ق.، محل ضرب فریم یا پریم، متن روی سکه "الله/محمد رسول الله/علی ولی الله" در مرکز، "محمد رسول الله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون" در حاشیه و "لا اله الا الله/المطیع لله/ رکن الدوله" در مرکز پشت سکه، "بسم الله ضرب هذا الدرهم بفریم سنه ثلث و خمسين و ثلثمائه" حاشیه داخلی، پشت سکه درج گردیده و حاشیه بیرونی پشت سکه ناخوانا است). سکه‌ای جالب از باوندیان شیعه مازندران که سیادت رکن الدوله بویه‌ای و خلیفه دست‌نشانده عباسی را علی‌الظاهر پذیرفته‌اند (سکه‌ی رستم بن شروین قارنی) (اندامی و سلیمانی، ۱۳۹۰، ص ۸۰) سکه‌ای نیز از رستم بن شروین در Cabinet des Medailles پاریس موجود است که در اولین سال حکومت او در فریم به سیم ضرب شده است که عبارت پشت آن به این شرح است: الله-محمد رسول الله-علی ولی الله (اعظمی سنگسری، ۱۳۵۱، ص ۵۱).

یکی دیگر از سکه‌های مشابه که با توجه به کیفیت و وضوح خطوط آن می‌توان به‌عنوان مکمل اطلاعات به‌دست‌آمده سکه فوق از آن استفاده نمود و متون حاشیه رو و پشت سکه را مورد مطالعه قرارداد سکه ایست که در کتاب معتبر سکه‌شناسی "استیفن آلبوم" معرفی گردیده:

بر طبق اسناد و مدارک موجود پس از شروین بن رستم فرزند وی شهریار بر تخت امارت باوندیان جلوس نموده، در کتاب تاریخ طبرستان، رویان و مازندران نیز بر این ادعا صحه گذاشته شده است. لیکن با توجه به سکه‌های ضرب پریم در سال ۳۵۳ق. که به وضوح نام رستم بر آن درج گردیده سه گمانه پیش روست، اول مقصود رستم بن شروین برادر شهریار است که به کمک آل‌بویه شهریار را بیرون رانده و بر تخت امارت باوندیان جلوس نموده، دوم مقصود از رستم فرزند خود شهریار است که به‌عنوان ولیعهد در پریم به نام خود سکه ضرب نموده و البته این گمانه دور از ذهن است، چراکه در منابع تاریخ طبرستان ابن اسفندیار و تاریخ طبرستان و رویان از شروین به‌عنوان فرزند شهریار و ولیعهد وی نام برده شده که عمر او کفاف رسیدن به حکومت را نداده است. سوم اینکه رستم بن شروین به‌عنوان امیر محلی در منطقه پریم تحت حکومت برادر حکم میرانده و سکه به نام خود ضرب نموده است.

رستم بن شروین و ضرب سکه شیعی

رستم بن شروین (۳۵۳-۳۶۹ هجری) اولین شهریاری از ایرانیان است که «علی ولی‌الله» را زینت سکه نموده و این افتخار را نصیب خود ساخته است. بی‌مناسبت نیست بدانیم با اینکه پادشاهان بویه‌ای نیز از شیعیان امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام بودند برای رعایت احترام خلفای عباسی فقط به ذکر نام آنان بر سکه‌های خود اکتفا می‌کردند (همان، ص ۵۱). در مورد اینکه محل دقیق شهر پریم به‌عنوان مرکز حکومت آل باوند کجاست جناب اعظمی سنگسری در مقاله‌ای به‌صورت مبسوط به آن پاسخ گفته‌اند که در این مجال به شرح گمانه محتمل‌تر پرداخته می‌شود. پروفیسور George.C.Miles رئیس انجمن سکه‌شناسی آمریکا در مقاله‌ای که تحت عنوان «مسکوکات باوندیان طبرستان» در کتاب «ایران و اسلام» در سال ۱۹۷۱ منتشر نموده نوشته است: «پریم یا فریم نام ضرابخانه‌ای که در سکه‌های ذیل از آن یاد شده دژی بوده است در کوه‌های قارن در دامنه‌های شمالی دماوند در جنوب آمل. جای این دژ که پایگاه و خزانه شاهزادگان باوندی بوده به‌درستی معلوم نیست (همان، ص ۴۷). در فرهنگ جغرافیائی ایران نیز درباره فریم این‌طور آمده است: فریم؛ یکی از دهستان‌های بخش دودانگه شهرستان ساری (مازندران) تقریباً ۶۰ کیلومتری جنوب ساری و ۳۰ کیلومتری جنوب شرقی پل سفید، محصور به کوه‌های جنگلی و در دشت، واقع است. هوای دهستان مرطوب و معتدل و محصول آن برنج است حدود ۴۸۰۰ تن سکنه دارد دشت فریم به طول تقریبی ۱۵ و عرض ۳ تا ۶

کیلومتر در ارتفاع ۱۰۰۰ متری واقع است و از رودهای شیرین رود، عروس و داماد، اشک و چشمه‌سارهای متعدد مشروب می‌شود. این منطقه که جزء بخش‌های دودانگه هزارجریب مازندران است از شمال به ساری و از مشرق به دامغان و از جنوب به سمنان و از مغرب به فیروزکوه و سوادکوه محدود است (حقیقت، ۱۳۵۶، ص ۳۶۷).

آنچه مسلم است پس از شهریار بن شروین و به واسطه مرگ زودهنگام شروین فرزند وی، دودمان حکومت باوندیان به فرزندان رستم منتقل شده، پس از مرگ شهریار دارا پسر رستم بر تخت سلطنت نشست و ۸ سال فرمانروایی نمود. دودمان رستم بن شروین در تاریخ طبرستان منشأ اثرات بزرگی بوده است، چنانکه از مرزبان بن رستم بن شروین به‌عنوان صاحب مرزبان‌نامه و جد عنصرالمعالی کیکاووس بن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر نام‌برده شده است (سجادی، ۱۳۹۳، ص ۸۵) همچنین از دختر رستم بن شروین نیز به‌عنوان همسر فخرالدوله دیلمی یکی از امیران آل‌بویه نام‌برده شده که البته اعتبار و استناد دقیقی ندارد.

سخن پایانی

با توجه به یافته‌ها و در نظر گرفتن دو نکته مشترک و بااهمیت این گمانه که سکه فوق متعلق به رستم بن شروین و جزو سکه‌های ضرب پریم است به واقعیت نزدیک‌تر می‌نماید، اول کلمه "رکن‌الدوله" بر روی سکه که اشاره به فرمانروای مقتدر آل‌بویه است، و دوم کلمه "علی ولی‌الله" در پشت سکه که آن را به‌عنوان سکه شیعی ضرب شده در دوران حکومت این فرمانروا مطرح می‌نماید، با توجه به نوع رابطه حسنه آل‌بویه با خلفای عباسی در آن روزگار علیرغم دارا بودن مذهب شیعه و عدم وجود نمونه‌های مشابه ضرب آن به دست حکومت مرکزی آل‌بویه منتفی بوده و فرض بر ضرب این سکه در حکومت‌های محلی و تحت حمایت رکن‌الدوله است. با توجه به نمونه‌های مشابه موجود از سکه ضرب شده و تطابق آرایه‌ها و شعارها نسبت دادن ضرب این سکه به رستم بن شروین به واقعیت نزدیک‌تر می‌نماید. با توجه به این نکته احتمال حمایت حکومت آل‌بویه از رستم بن شروین و به قدرت رسیدن وی در پریم به‌عنوان مرکز حکومت آل‌باوند و خلع قدرت از برادر خویش شهریار بن شروین نسبت به سایر گمانه‌ها به حقیقت نزدیک‌تر بوده و دودمان حکومت آل‌باوند نیز پس از وی به فرزندان رسیده است.

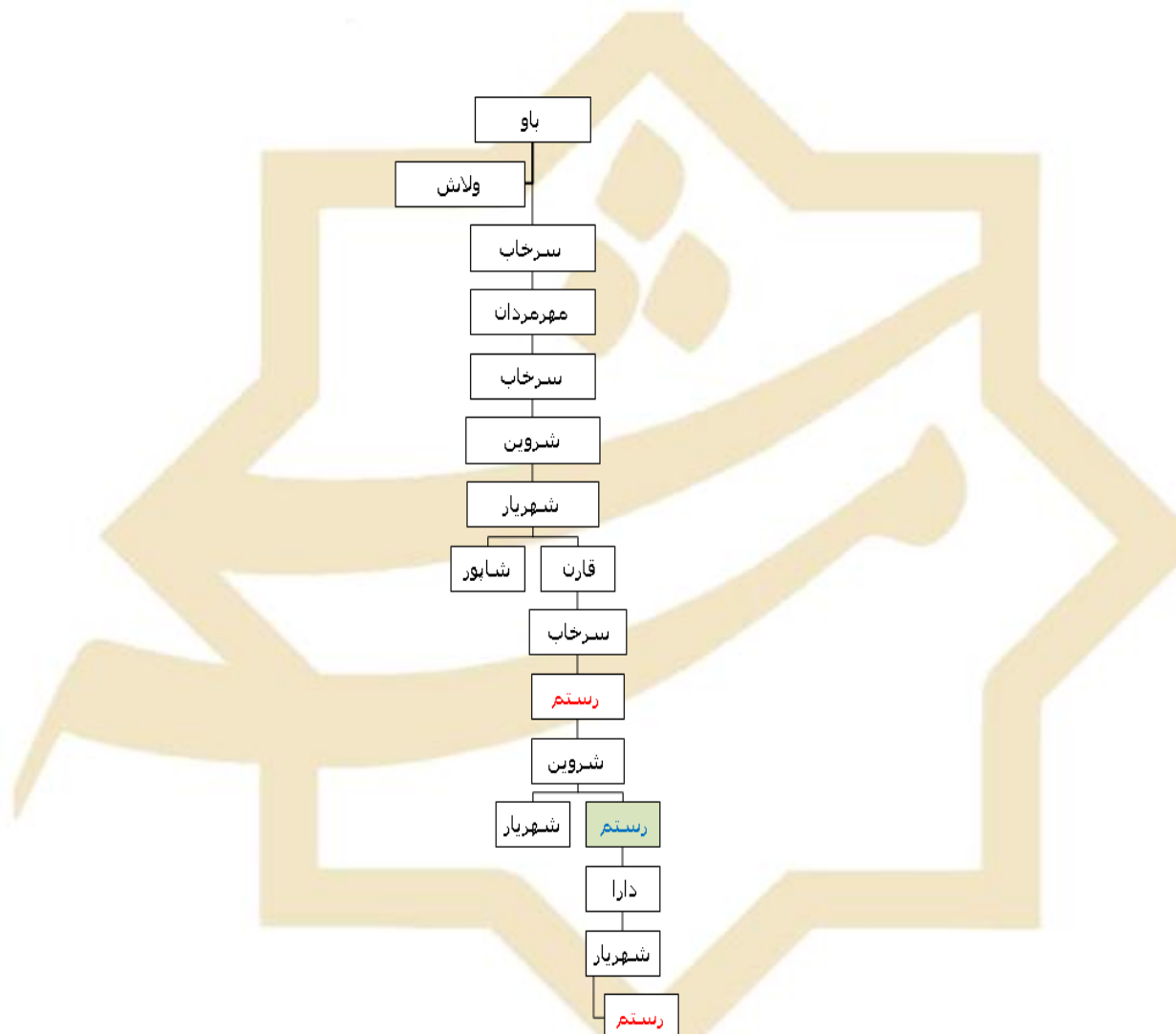

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم
۲. اعظمی سنگسری، چراغ علی (۱۳۵۱). فریم پایگاه اسپهبدان باوندی کجاست. بررسی‌های تاریخی، (۳۸).
۳. اندامی، پریسا و سلیمانی، سعید، (۱۳۸۰). برگی از سکه‌شناسی (روند تشیع در ایران). کتاب هنر (۳۱، ۳۲).
۴. حقیقت (رفیع)، عبدالرفیع (۱۳۵۶). پریم (فریم): پایتخت کوهستانی آل قارن (قارنیان) و آل باوند (باوندیان). گوهر (۵۳).
۵. سجادی، صادق (۱۳۹۳). تاریخ جامع ایران. تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
۶. سوره توبه، آیه ۳۳.
۷. مرعشی، ظهیرالدین (۱۳۴۵). تاریخ طبرستان و رویان. تهران، موسسه مطبوعاتی شرق.
۸. http://www.icollector.com/BAVANDID-OF-TABARISTAN-Rustam-b-Sharwin-۹۶۴-۹۸۰--AR-dirham-۳-۸۷g-Firrim-AH۳۶۱_i۲۳۸۰۷۸۱۶.

پیوست:

جدول ۱. طبقه‌بندی سلاطین و فرمانروایان باوندیان کیوسیه (مرعشی، ظهیرالدین، ۱۳۴۵، ص ۲۷)